

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Факультет романо-германської філології
Кафедра лінгвістики та перекладу

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи

Наталія ВІННІКОВА

« 31 » вересня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
НАУКОВИЙ СЕМІНАР
«ТЕОРІЯ ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ»

для аспірантів

спеціальності 035 Філологія
освітнього рівня третього (освітньо-наукового)
освітньо-наукової програми “Філологія”

Київ – 2024

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	3 / 90	
Рік навчання	3	3
Семестр	5	5
Кількість змістових модулів з розподілом:	3	3
Обсяг годин (разом), в тому числі:	90	90
Аудиторні:	24	12
Лекційні	14	8
Практичні	10	4
Модульний контроль	6	
Самостійна робота	60	78
Форма семестрового контролю	залік	залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення дисципліни: формування у здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» філологічного кругозору через засвоєння зв'язків теоретичних концепцій з практикою прикладного мовознавства.

Завдання курсу (відповідно ЗК-1, ЗК-2, ЗК-8, ЗК-9; та ФК-1, ФК-2, ФК-3, ФК-4, ФК-5, ФК-8 в освітньому профілі спеціальності):

1. визначати типи дискурсу і тексту, типи мовлення усередині мовленнєвого твору, типи висловлювань;
2. структурувати дискурс і текст відповідно до одиниць його членування на рівні мікро- і макроструктури;
3. застосовувати адекватну термінологію і концептуальний апарат у власних дослідженнях; використовувати методи дискурсивного аналізу у власній науковій роботі
4. розпізнавати лінгвістичні теорії в комунікативному та науковому дискурсі;
5. показати можливість застосування знань із теорії дискурсу на практиці (при створенні різних текстів; при вивченні комунікативних процесів тощо).

3. Результати навчання за дисципліною (відповідно РН-3-1, РН-3-2, РН-У-4, РН-У-9, та РН-С-1, РН-С-2 в освітньому профілі спеціальності):

- осмислення загальних основ дискурсології та генології;
- розуміння специфіки дискурс аналізу;

- розуміння сутності основних категорій теорії дискурсу, теорії мовленнєвих жанрів;
- критичного аналізу сучасного дискурсу;
- поєднання традиційних методологій аналізу тексту із сучасними інструментами обробки мовних даних;
- застосування специфічних методик дослідження дискурсу до різних медійних форматів;
- обробка даних корпусів автентичних даних;
- укладання корпусів даних сучасного дискурсу різних жанрів;
- інтерпретація результатів на засадах міждисциплінарного підходу.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів	Усього	Розподіл годин						
		Денна:				Заочна:		
		Лекції	семінарськ	Модульний контроль	Самостійна робота	лекції	Семінарські, МК	самостійна
Модуль 1								
Теорії і методики дослідження дискурсу в ракурсі аналізу кооперативних принципів на постулатів								
Дискурс як текст. Дискурс як дискурсивна практика. Різновиди дискурсів.		2	1	1	6	1	1	6
Дослідження дискурсу в ракурсі аналізу кооперативних принципів і імплікатур Г.П.Грайса		1	1	1	7	1	1	10
Концепція ввічливості і поняття обличчя. Позитивна/Негативна ввічливість. Максими ввічливості. Методики дослідження дискурсу.		1	1		7	1		10
Разом за модуль	30	4	3	2	20	3	2	26
Модуль 2								
Дослідження дискурсу в ракурсі теорії мовленнєвих актів								
Концепція мовленнєвих актів та перформативів Дж.Остіна		1	1		6	1	1	6
Класифікація мовленнєвих актів Дж.Серля та Г.Г.Почепцова		1	1	1	7	1	1	10

Здобутки та обмеженість теорії мовленнєвих жанрів для аналізу дискурсу		2	1	1	7	1	1/2мк	10
Разом за модуль	30	4	3	2	20	3	3/2	26
Модуль 3								
Мовленнєвий жанр як комплексний сценарій вербальної інтеракції.								
Концепція мовленнєвих жанрів М.Бахтіна та П.Серіо		2	1		6	1	1	6
Напрями вивчення мовленнєвих жанрів. Генристика. Генологія. Жанроведення.		2	1	1	7	1	1	10
Класифікація МЖ. Паспорт МЖ. Перспективні течії в ХХІ ст. Дослідження окремих МЖ		2	2	1	7	1	1/2мк	10
Разом за модуль	30	6	4	2	20	3	3/2	26
Усього	90	14	10	6	60	12	8/4	78

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Лекція 1. Текст як результат і одиниця комунікації.

Предмет, об'єкт, становлення лінгвістики тексту. Напрями лінгвістики тексту. Текст і дискурс. Типологія текстів. Текстові категорії. Проблема контексту. Імплицитний план тексту. Методи дослідження тексту.

Дискурс як процес і найзагальніша категорія організації мовного коду в спілкуванні. Типи дискурсів. Дискурсологія: напрями розвитку й суміжні дисципліни. Дискурс як дискурсивна практика: інтертекстуальність, інтердискурсивність, пресупозиції, імплікації тощо. Дискурс як соціальна практика. Соціо-когнітивна теорія Тойна ван Дейка.

Дослідження дискурсу в ракурсі аналізу кооперативних принципів

Дослідження дискурсу в ракурсі аналізу кооперативних принципів і імплікатур Г.П.Грайса. Імплікації та імплікатури дискурсу.

Лекція 2. Концепція ввічливості і обличчя в ракурсі аналізу дискурсу. Ввічливість як регулятор мовленнєвої поведінки. Основні напрями дослідження ввічливості. Концепції теорії ввічливості. Типи та рівні ввічливості. Ввічливість як національно-специфічна категорія.

Стили комунікації і ввічливість дистанціювання. Ввічливість зближення і стиль комунікації. Максими ввічливості. Мовленнєві акти негативної та позитивної ввічливості. Теорія П.Браун і С.Левінсон. Стратегії і тактики інтеракції.

Лекція 3. Мовленнєві акти і дискурс.

Прагматичні аспекти комунікації. Компоненти комунікативного акту, пов'язані з

учасниками спілкування. Комунікативні інтенції, стратегії мовленнєвого спілкування. Мовленнєвий акт у структурі дискурсу.

Лекція 4. Теорія мовленнєвих актів Дж.Остіна.

Розвиток ідей прагматики в межах філософії, логіки, семіотики. Перформативи і константиви. Локутивний, ілокутивний, перлокутивний акти.

Теорія мовленнєвих актів Дж.Серля.

Типологія мовленнєвих актів в роботах Дж.Серля та інших дослідників. Непрямий мовленнєвий акт. Умови успішності мовленнєвих актів.

Здобутки та обмеженість теорії мовленнєвих актів для аналізу дискурсу.

Лекція 5. Концепція мовленнєвих жанрів М.М.Бахтіна

Мовленнєвий жанр як комплексний сценарій вербальної інтеракції. Зародження теорії мовленнєвих жанрів в роботах М.Бахтіна. Співвідношення МЖ і мови, МЖ і мовлення, МЖ і комунікації. МЖ як лінгво-семіотичне явище.

Лекція 6. Напрями вивчення мовленнєвих жанрів.

Генристика. Генологія. Жанроведення. Когнітивна генологія: внутрішньокультурні цінності. Аспекти проблеми жанру і культура. Мовленнєві жанри нових сфер спілкування. Центри і школи дослідження мовленнєвих жанрів.

Класифікації МЖ.

Первинні і вторинні МЖ. Формальні і смислові тенденції в теорії МЖ. Мовленнєвий жанр і стиль, МЖ і комунікативний жанр, МЖ і мовленнєвий акт, МЖ і мовленнєва подія. Фатичні мовленнєві жанри. Соціолінгвістичні типи дискурсу. Дослідження окремих мовленнєвих жанрів: політичний, аргументативний, конфліктний тощо.

Лекція 7. Мовленнєвий жанр і мовна особистість.

Мовна особистість як невід'ємна частина лінгвістичної генології. Аспекти вивчення мовної особистості, мовна особистість і варіювання жанрів. Методи аналізу мовленнєвих жанрів.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

План заняття 1

1. Обговорення теоретичних питань.

1. Предмет, об'єкт, становлення лінгвістики тексту. Напрями лінгвістики тексту. Текст і дискурс.
2. Типологія текстів. Текстові категорії.
3. Проблема контексту. Імпліцитний план тексту.
4. Методи дослідження тексту.
5. Дискурс як процес і найзагальніша категорія організації мовного коду в спілкуванні. Типи дискурсів.

6. Дискурсологія: напрями розвитку й суміжні дисципліни.
 7. Дискурс як дискурсивна практика: інтертекстуальність, інтердискурсивність, пресупозиції, імплікації тощо.
 8. Дискурс як соціальна практика. Соціо-когнітивна теорія Тойна ван Дейка
- II. Перевірка виконання самостійної роботи.*
- III. Обговорення тем, пов'язаних з науковою роботою дослідника.*

План заняття 2

I. Обговорення теоретичних питань.

1. Дослідження дискурсу в ракурсі аналізу кооперативних принципів
2. Основні кооперативні постулати/максими.
3. Дослідження дискурсу в ракурсі аналізу імплікатур Г.П.Грайса.
4. Імплікації та імплікатури дискурсу.
5. Ввічливість як регулятор мовленнєвої поведінки. Основні напрями дослідження ввічливості. Концепції теорії ввічливості.
6. Типи та рівні ввічливості. Ввічливість як національно-специфічна категорія.
7. Теорія П.Браун і С.Левінсон. Ввічливість дистанціювання. Мовленнєві акти її реалізації.
8. Ввічливість зближення. Мовленнєві акти її реалізації. Стратегії і тактики інтеракції.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Аналіз проблем, пов'язаних з науковою роботою дослідника..

План заняття 3

I. Обговорення теоретичних питань.

1. Розвиток ідей прагматики в межах філософії, логіки, семіотики. Перформативи і константиви.
2. Локутивний, ілокутивний, перлокутивний акти.
3. Теорія мовленнєвих актів Дж.Остіна.
4. Теорія мовленнєвих актів Дж.Серля.
5. Типологія мовленнєвих актів в роботах Д.Вундерліха, Б.Фрейзера, Дж.Ліча та інших дослідників.
6. Непрямий мовленнєвий акт. Непряма комунікація.
7. Умови успішності мовленнєвих актів.
8. Складні та макромовленнєві акти.
9. Лінгвістичні аспекти здійснення непрямого спілкування, повідомлення і впливу.
10. Здобутки та обмеженість теорії мовленнєвих актів для аналізу дискурсу.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Дискусія.

План заняття 4

I. Обговорення теоретичних питань.

1. Мовленнєвий жанр як комплексний сценарій вербальної інтеракції.

Зародження теорії мовленнєвих жанрів в роботах М.Бахтіна.

2. Місце МЖ в мовленнєвій системності: МЖ і комунікативний жанр, МЖ і мовленнєвий акт, МЖ і стиль, МЖ і мовленнєва подія.
 3. МЖ як лінгво-семіотичне явище.
 4. МЖ як засіб формалізації соціальної взаємодії.
 5. Напрями вивчення мовленнєвих жанрів. Жанроведення. Генологія.
 6. Аспекти проблеми жанру і культури. Центри і школи дослідження мовленнєвих жанрів. Когнітивна генологія: внутрішньо-культурні жанрово-мовленнєві цінності.
 7. Класифікація МЖ. Первинні і вторинні МЖ. Жорстка і м'яка формалізація МЖ. Мовленнєві жанри нових сфер спілкування.
 8. Дослідження окремих МЖ: флірт, світська бесіда, анекдот, комплімент тощо.
- II. Перевірка виконання самостійної роботи .*
- III. Аналіз дилем, пов'язаних з науковою роботою дослідника.*

План заняття 5

I. Обговорення теоретичних питань.

1. Мовна особистість як невід'ємна частина лінгвістичної генології.
2. Аспекти вивчення мовної особистості.
3. Мовна особистість і варіювання жанрів.
4. Аналіз мовленнєвих жанрів у різних дискурсах.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Аналіз дилем, пов'язаних з науковою роботою дослідника.

6. КОНТРОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ

Поточний семестровий контроль здійснюється в робочому порядку протягом аудиторних годин у вигляді тестів, письмових робіт, глосаріїв, перекладів тощо, які перевіряють та сприяють формуванню фахових вмінь і навичок в рамках теми кожного змістовного модуля.

Семестровий контроль здійснюється дистанційно, у вигляді тестових завдань, розміщених у відповідному ЕНК. Банк тестових завдань формується із запасу поточних тестів та контрольних робіт, а також із спеціально введених завдань, які не повторюються в аудиторній роботі, але за формою та змістом відповідають кожному модулю.

Підсумковий контроль з предмету здійснюється в кінці першого семестру третього року навчання, в 5-му семестрі. Питання по змістовним модулям даного предмета включені в перелік питань комплексного іспиту освітньо-наукової програми 035 Філологія. Завдання до іспиту сформульовано відповідно до змісту та навичок, які здобувачі отримали в результаті вивчення наукового семінару.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовний модуль I.

Теорії і методики дослідження дискурсу в ракурсі аналізу кооперативних принципів на постулатів

1. У чому сутність комунікативного кодексу? Доведіть чому знання й дотримання комунікативного кодексу є необхідною умовою ефективного спілкування.
2. Охарактеризуйте принцип кооперації.
3. Визначте сутність принципу Ввічливості. Як він взаємодіє з принципом Кооперації?
4. Порівняйте прикладні моделі комунікації: Поля Грайса (прагматична), Чарльза Моріса (прагматична), Цветана Годорова (наративна), Михайла Бахтіна (культурологічна).
5. Поясніть терміни: імплікація, пресупозиція, пропозиція.
6. Знайдіть приклади взаємодії принципу кооперації і принципу ввічливості.
7. Розкрийте поняття “правила спілкування”. У чому полягає їхня специфіка?
8. Знайдіть фрагменти різних типів дискурсу, для яких притаманно дотримання максим спілкування. Чому?
9. Знайдіть фрагменти різних типів дискурсу, для яких притаманно недотримуватися максим спілкування. Чому?
10. Опишіть соціально-рольові фактори, які сприяють дотримання або недотримання максим спілкування.
11. Підготуйтеся до дискусії на тему: “Ввічливість як регулятор комунікативної поведінки”.
12. Підготуйте два “еталонних” тексти, один з яких максимально відповідає стратегії негативної ввічливості, а інший – стратегії позитивної ввічливості. Зверніть увагу на засоби їх вираження. Опишіть їх.

Змістовний модуль II.

Дослідження дискурсу в ракурсі теорії мовленнєвих актів

1. Охарактеризуйте коло проблем прагмалінгвістики.
2. Визначте які аспекти мовних явищ охоплює теорія мовленнєвих актів.
3. Визначте основні поняття і терміни прагматики.
4. Опишіть сучасний стан розвитку теорії мовленнєвих актів. Визначте основні школи й напрями прагмалінгвістичних досліджень.
5. Розкрийте сутність ілокутивного й перлокутивного актів.
6. Проаналізуйте різницю між перлокутивним актом і перлокутивним ефектом, запланованим і незапланованим перлокутивним ефектом.
7. Наведіть приклади експліцитного і імпліцитного перформативного висловлення.
8. Порівняйте мовленнєві акти, які були описано різними лінгвістами (Дж.Остіном, Дж.Серлем, Г.Почепцовим та ін.). Охарактеризуйте розбіжності або їх схожість.

9. Охарактеризуйте прямі і непрямі мовленнєві акти. Наведіть приклади.
10. Визначте необхідність виокремлення складних і макромовленнєвих актів, складних і простих. Проаналізуйте їх.
11. Охарактеризуйте основні різновиди макромовленнєвих актів.
12. У чому полягає роль мовленнєвого акту в організації дискурсу?
13. Проаналізуйте прагматично однорідний і прагматично неоднорідний типи дискурсу.
14. Визначте основні умови успішності мовленнєвих актів.
15. Знайдіть приклади непрямой комунікації, охарактеризуйте її природу, компоненти і форми.

Змістовий модуль III.

Мовленнєвий жанр як комплексний сценарій вербальної інтеракції.

Класифікації мовленнєвих жанрів

1. Охарактеризуйте принципи поділу жанрів на первинні і вторинні (М.Бахтін).
2. Визначте які мовленнєві жанри виділяє А.Вежбицька.
3. Проаналізуйте теоретичні концепції мовної (мовленнєвої, комунікативної) особистості.
4. Визначте як співвідносяться мовленнєвий жанр і дискурс.
5. Розкрийте сутність залежності мовленнєвого жанру від установок, стратегій і тактик спілкування.
6. Здійсніть власні спостереження за жанрами “бесіда”, “сімейна бесіда”, “відверта або щира бесіда”, “розмова з друзями”. Проаналізуйте характер варіювання жанрів.
7. У чому полягає сутність комунікативних девіацій?
8. Відшукайте у творах художньої літератури комунікативні девіації, пов’язані з особою адресата і адресанта. Поясніть основні причини їх виникнення.
9. Підготуйте наукове повідомлення про окремий вид мовленнєвого жанру. Охарактеризуйте основні принципи його комунікативної організації, стратегії і тактики, мовні засоби їх реалізації тощо.

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: Монографія. /Ф.С.Бацевич – Львів: ПАІС, 2010. – 336 с.
2. Загнітко А.П. Основи дискурсології / А.П.Загнітко – Донецьк, 2008. – 194 с.
3. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації. / О.О.Селіванова – Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. – 350 с.
4. Clark, B. Pragmatics. The Basics. Routledge, London & New York, 2022.
5. Cutting J. Pragmatics and discourse. A resource book for students / Joan Cutting. – Florence, KY, USA: Routledge, 2002. – 286 p.
6. Dijk T.A. van. Text and context. Exploration in the Semantics and Pragmatics of Discourse / T.A. van Dijk. – L.: Longman, 1997.
7. Giuffrè, M. Text Linguistics and Classical Studies. Springer, Palermo, 2017.
8. Routledge Handbook of Discourse Analysis / ed. Handford, M. and Gee, J-P. Routledge, London & New York, 2023.